

ÇAPAKÇUR KÖPRÜSÜ GEÇİŞ MUKATAASI ÜZERİNE BAZI TESPİTLER

SOME OBSERVATIONS ON THE TRANSITION CHARGES OF ÇAPAKÇUR BRIDGE

Yaşar BAŞ¹

Öz

Arşiv kayıtlarında geçen şekliyle Farsça “Mukâtaa-i Ubûr-ı Cısr-i Çapakçur” tamlaması, “Çapakçur Köprüsü Geçiş Mukataası” manasına gelmektedir. “Ubûr” sözcüğü, Arapça “geçmek”; “cısr” sözcüğü, “köprü” demektir. Bu ifade ile kastedilen Diyarbekir-Çapakçur (Bingöl) yolu üzerinde kurulmuş Çapakçur Köprüsü, tarih boyunca ve Osmanlı Devri’nde bölgenin önemli geçitlerinden biri olmuştur. Mukataaya konu olan Çapakçur Köprüsü’nün yeri konusunda farklı görüşler mevcuttur. Buradan geçenler belli bir miktar geçiş akçesi ödemiştir. Uygulama, zamanımızın modern köprülerinden geçiş karşılığında para alınması işine benzemektedir. Akkoyunlular, Çapakçur Beyi İsfahan Bey ve Osmanlılar zamanında geçiş akçesi uygulaması tam bir disiplinle devam ettirilmiştir. Akkoyunlu Uzun Hasan, Yavuz Sultan Selim ve Kanuni Sultan Süleyman gibi padişahlar zamanında geçiş akçesinin mali portresi hukuki bir çerçeveye oturtulmuştur. Osmanlı idaresinin ilk zamanlarında köprüden elde edilen mirî malı, Çapakçur Beyi İsfahan Bey’e tahsis edilmiştir. Ardından padişah hassı olarak ayrılmıştır. Daha sonra ber vech-i malikâne sancak beylerine verilmiştir. Bir süre sonra, ber vech-i malikâne mukataa olarak mahallin ileri gelenlerine iltizam olarak ihale edilmiştir. XIX. yüzyıla doğru köprünün mukataa gelirini tasarrufunda bulundurmamak isteyenler arasında anlaşmazlık baş göstermiştir. Mukataa, muhtemelen Tanzimat dönemine kadar devam etmiştir.

Anahtar kelimeler: Çapakçur Köprüsü, Çapakçur Mukataası, geçiş akçesi, Çapakçur, Genç.

Abstaret

The statement of “Mukâtaa-i Ubûr-ı Cısr-i Çapakçur” was recorded in archival resources; today we can simplify this statement as “The Transition Charges of Çapakçur Bridge”. The word “Ubûr” means “passing” and the word “cısr” means “bridge”. According to the investigation made under the title of “The Transition Charges of Çapakçur Bridge”, the Çapakçur Bridge had been one of the most important gates of the region throughout the history which was established on road between Diyarbekir-Çapakçur throughout history and at the Classical Age of Ottoman. There are different views on the location of Çapakçur Bridge. The passengers paid a certain amount of akches for passing. This application is similar to today’s modern toll bridges. During the periods of Akkoyunlular, the governor of Çapakçur İsfahan and Ottoman, this application had been continued in a well-disciplined way. The financial portrait of transition akche is fitted on a law framework at the times of the lord of Akkoyunlu Uzun Hasan, Sultan Selim the Stern and Suleyman The Magnificent. At the early times of Ottoman, the miri goods-obtained from the bridge- had been allocated to the governor of Çapakçur; İsfahan bey. Then those goods were reserved for Sultans. Later, those goods were given to those flag officers who have malikâne. After a while, these ber vech-i malikâne charges were tendered to the notables of the region. A conflict between those who wanted to keep the possession of the bridge incomes appeared at the beginning of XIX century. Mukataa had been continued until the Tanzimat period.

Key words: Çapakçur Bridge, Çapakçur Mukataası, transition akches, Çapakçur, Genç.

¹ Yrd.Doç.Dr., Bingöl Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, yasarbas2000@hotmail.com

I. GİRİŞ

Bingöl (Çapakçur) Köprüsü ile ilgili bilgiler, tapu tahrir kayıtlarının tespiti, mukataadan elde edilen yıllık gelir, gelirlerin iltizam yoluyla toplanması, malikâne mukataa olarak ihalesi, yurtluk ocaklık sancak olarak tahsisi, bu gelirlere yapılan müdahalelerle ilgili emirler dolayısıyla arşiv belgelerinde yerini almıştır. Bu kayıtlardan ilk ve en önemli olanları daha çok Kanuni Sultan Süleyman Dönemi'ne aittir. Daha sonrakiler, genelde XVIII. yüzyılda mukataanın tasarrufu ile ilgilidir. Bu vesileyle geçen “ubûr” sözcüğü, Arapça “geçmek” anlamına gelmektedir. Konuyla ilgili “cizr” sözcüğü ise, “köprü” demektir. Bu sözcüklerle birlikte oluşturulan Farsça “*Mukâta‘a-i ‘Ubûr-ı Cizr-i Çapakçur*” tamlaması, “Çapakçur Köprüsü Geçiş Mukataası” manasını taşımaktadır. Bu ifade ile Bingöl’ün (Çapakçur’un) bugünkü Genç İlçesi tarafında, Murat Nehri üzerinde, bilinmeyen bir tarihte inşa edilip yüzyıllarca hizmet vermiş Çapakçur Köprüsü’nden alınan geçiş akçesinin toplanması veya ihalesi usulü kastedilmiştir.

“Çapakçur Köprüsü” adı ile tanınan geçit, özellikle Akkoyunlu ve Osmanlı Devri’nde olmak üzere ticarî ve askerî bakımdan bölgenin önemli geçit noktalarından biri olmuştur. Çapakçur Köprüsü mukataa geliri, bölgenin önemli mirî gelir kaynakları arasında yer almıştır. Bu mukataa, önemli ve sınırlı sayıda köprü geçiş mukataalarından biri olarak dikkati çekmiştir. Akkoyunlular ve Osmanlılar zamanında, bu köprüden geçiş dolayısıyla belli bir harç alınmış; söz konusu geçişler, belli kurallar, verilen muafnameler, merkezi ve mahalli idarenin uygulamaya koyduğu kanunnameler çerçevesinde yürütülmüştür. Köprü geçişlerinden harç alınması ve sair uygulamalar, günümüz uygulamalarına tarihten bir örnek teşkil etmektedir. Aşağıda görüleceği üzere Çapakçur Köprüsü, Osmanlı Devri’nde İran üzerine gönderilen orduların da kullanmış olduğu önemli geçitlerindedir. Bu yönleri ile köprü geçiş mukataası incelemeye değer görülmüştür. Ancak elde edilenler dışında, arşivlerde konu ilgili ayrıntılı mukataa kayıtlarına ulaşılamamıştır. Bu durum dolayısıyla konu, ancak olabildiği kadarıyla aydınlatılmaya çalışılmıştır.

II. ÇAPAKÇUR KÖPRÜSÜNÜN YERİ

Çapakçur (Bingöl) bölgesinden geçen Murat Nehri’nin farklı mevkilerinde, bugün olduğu gibi, geçmişte de geçitler oluşturulmuştur. Bu geçitlerin kalıntılardan biri, bugün Bingöl’ün Solhan İlçesi’ne bağlı Murat (Norik) Köyü’nde bulunmaktadır. Bir başka kalıntı, Osmanlı devrinde Arduşin adı ile bilinen bugünkü Kale Köyü’ndedir. Bugün Genç İlçesi’nin yakınında bulunan ve halen kullanılmakta olan köprünün yakınlarında da daha önce bir köprü

kurulduğu bilinmektedir. Şüphesiz bu köprüler, belli aralıklarla Murat Nehri üzerinde kurulmuş olup tarih boyunca bölgede ulaşımaya yol veren köprülerden idi. Asıl mesele, bunlardan hangisinin esas ve ana geçit olan “Çapakçur Köprüsü” adı ile bilinen geçit olduğudur.

Geçmişten bugüne, yerleşim birimleri arasındaki ulaşım, dağlar arasındaki nehir vadileri ve geçitleri izleyerek yapılmıştır. Bir mahalle varmak için en kısa ve kestirme geçitlerin ve vadilerin kullanılması, bugün de temel bir esastır. İlk çağlardan beri Bingöl Elazığ tarafını Kuzey Mezopotamya’ya bağlayan geçitlerden ikisi, Lice/Hani-Çapakçur ve Lice/Hani-Ergani Madeni-Palu geçitleriydi.² Bu geçitler, tabii haliyle kullanılmıştı. Bugün Diyarbakır Lice-Genç-Bingöl ulaşımını sağlayan vadiden geçen ana yol, çok önceleri kullanılmakta idi. 1916 yılında o günkü haliyle modern bir yol olarak açılmıştır.³

Aşağıda görüleceği üzere, Kanunî devrine ait 1540 tarihli tahrir kaydında bu geçitlere genel hatlarıyla yer verilmiştir.⁴ Buna göre, Lice/Hani bölgesinden ayrılan bir ulaşım kolunun önce ikiye ayrılarak Ergani-Palu ve Bingöl (Çapakçur) tarafına, daha sonra Bingöl yakınlarında tekrar ikiye ayrılarak Bingöl-Erzurum, Muş-Erzurum ulaşımını sağlamıştır. Kanunî Sultan Süleyman dönemine ait 947/1540 tarihli kanunnâmesinde adı geçen Boz Ulus taifesinin Murat Nehri’nden geçişleri ile ilgili kayıtlara göre, “*Hini (Hani) Nahiyesi’nden geçip Çapakçur’a varıldığında Murad Suyu’na yakın kenar denilen bir derbend vardı bazı taifeler Çapakçur yolundan gitmeyip Palu’ya varırlardı*”. Bu ifadelerle göre, Çapakçur tarafına giden yol, bir derbende ulaşmakta idi. Murat Suyu üzerinde ve Çapakçur yakınında bulunan bu derbend, bölgenin asıl geçitlerinden biri durumunda idi.⁵

Söz konusu durumu dolayısıyla Çapakçur Köprüsü, İran üzerine yapılan seferlerde de ordunun ana geçit noktalarından biri olarak kullanılmakta idi. Kanuni Sultan Süleyman’ın 1548 tarihli İran seferi sırasında, Diyarbakır-Erzurum bağlantısını sağlayan yollardan biri bu köprü olmuştu. Mesela İran ordusunun Erzurum-Erzincan taraflarına saldırması üzerine, Diyarbakır-Mardin taraflarında bulunan üçüncü vezir Ahmed Paşa’nın yanına birçok sancak

² Sırrı Tiryaki, “Tarih Öncesi Dönemlerden Urartulara Bingöl”, *Arşiv Vesikalarına Göre Bingöl Kolokyumu*, Ankara 2011, s. 244.

³ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, *Dahiliye Nezaret, Umur-ı Mahalliye-i Vilayat Müdiriyeti Evrakı* (BA, DH.UMVM), nr. 21/40, 26/40; Başbakanlık Osmanlı Arşivi, *Dosya Usulü İradeler Tasnifi* (BA, İ. DÜİT), nr. 129/75. Yaşar BAŞ, “Osmanlı Arşiv Belgelerine Göre Çapakçur (Bingöl) Çevresinde İmar Faaliyetleri (1866-1916)”, *Arşiv Vesikalarına Göre Bingöl Kolokyumu*, Ankara 2011, s. 26.

⁴ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, *Tapu Tahrir Defteri* (BA, TTD), nr. 200, s. 915, 916. Ahmed Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri*, İstanbul 1992, c. 3, s. 460, 461.

⁵ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, *Tapu Tahrir Defteri* (BA, TTD), nr. 200, s. 915, 916; Ömer Lütfi Barkan, *XV. ve XVI. Asırlarda Osmanlı İmparatorluğunda Ziraî Ekonominin Hukukî ve Malî Esasları, Kanunlar*, İstanbul 1943, c. 1, s. 141; Ahmed Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri* c. 3, s. 460, 461.

beyi ve bir miktar yeniçeri verilerek Çapakçur Kalesi yanından Fırat (Murat) Nehri'ni geçip Bingöl-Kiğı yolundan devam edilerek Erzincan- Erzurum taraflarına yardıma gönderilmişti.⁶ Daha sonraki tarihe ait bir kayda göre, IV. Murad'ın 1635 yılında çıktığı Revan seferi öncesinde, Bağdad sınırını muhafaza için öncü birliklerin 19 Haziran 1634'de Bingöl düzlüğünde konakladığı sırada, sefer için Diyarbakir'den gelip Erzurum'a geçen ordunun rahatça aktarılmasını sağlamak üzere, Çapakçur yakınında Murat Suyu üzerinde, sağlam ve kemerli mükemmel bir köprü yaptırılmıştı.⁷ XVI. yüzyılda Evliya Çelebi, seyahatlarından birinde sırasıyla Çemişgezek, Mazgirt, Çapakçur, Genç, Atak, Ceska, Kulp, Tercil, Mihrani, Muş kalelerinden izleyerek doğu tarafına geçmişti.⁸

Bütün bu bilgilere göre, Hani-Lice ilçelerinden Çapakçur'a ya da Diyarbakir-Çapakçur-Erzurum bağlantısında Çapakçur'a geçiş için kullanılan yollardan biri, bugünkü Genç İlçesi merkezinden Bingöl'e (Çapakçur'a) ulaşan yol ağıydı. Diğeri ise, bu köprünün doğu tarafında, yine Genç yakınlarında esas geçiş için kullanılan ana eksenlerden biri idi.

III. XVI. YÜZYILDA ÇAPAKÇUR KÖPRÜSÜ MUKATAASI

1. Çapakçur Köprüsünde Hizmetle Görevli Reaya

Çapakçur Köprüsü ile ilgili en erken kayıtlara göre, köprü geçişlerini sağlamak ve kontrol etmek üzere, tabii olarak belli miktarda görevliye ihtiyaç vardı. Bu görevliler, mukataayı tasarrufunda bulunduran sancak beyi ve mirî adına hizmet eden kimselerdi. Görevliler, çoğunlukla mahallin reayasından oluşmakta idi.

Çapakçur ahalisi, geçiş hizmetini yürütmekle görevliydi. Bunlar, kayıklar/gemiler vasıtasıyla nehirden geçirdikleri kimselerden, kanunnamelerde belirlenen belli bir harç almakta idi. Harcın bir kısmını da mirî malı olarak devlete ödüyorlardı. 1550 yılında, *sefînehâ*

⁶ Dündar Aydın, *Erzurum Beylerbeyliği ve Teşkilatı Kuruluş ve Genişleme Devri (1535-1566)*, Ankara 1998, s. 107, 111.

⁷ Sıdkî Paşa, *Gazavât-ı Sultân Murâd-ı Râbi (IV. Murâdın Revan Seferi)*, Hazırlayan. Mehmet Arslan, İstanbul 2006, s. 51.

⁸ *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnâmesi*, Hazırlayanlar. Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı, İstanbul Mayıs 2010, 4. Kitap, s. 26; 20 Ekim 1904 tarihli bir arşiv belgesine göre, o sırada Genç Sancağı merkezine yaya olarak bir saat mesafede ve Murat Nehri üzerinde, on yedi metre uzunluğunda, yarı kârgir bir köprünün onarımı ve güçlendirilmesi tamamlanmış ve hizmete açılmıştı. Genç Sancağı merkezi, XIX. yüzyılın sonlarına doğru Genç Köyü'nde idi. Ancak 21 Şubat 1888 tarihli bir kayda göre, o sırada burası ehemmiyetsiz görüldüğünden, sancak merkezi Arduşin (Kale Köyü)'e taşınmış ve burası sancak merkezi olarak kalmıştı (Başbakanlık Osmanlı Arşivi, *Yıldız Perakende Evrakı Sadaret Maruzatı* (BA, Y. PRK. A.), nr. 4/88; Yaşar BAŞ, "Osmanlı Arşiv Belgelerine Göre Çapakçur", 17, 18, dipnot. 3). 1904 yılında onarımı tamamlanan köprü, daha önce Genç bölgesinde yapılmış, bu sırada onarılmış, 17 metre ile suyun en dar aralığında ve Çapakçur tarafına geçişi sağlamak için inşa edilmişti. Ancak söz konusu edilen 1904 tarihli kayıtlarda, onarılan köprünün, bu bölgedeki geçit noktalarından hangisi olduğu, asıl geçit noktası olup olmadığı, sancak merkezinin hangi yönünden yaya olarak bir saatlik mesafede olduğunun kaydedilmemiş olması, köprünün tespiti bakımından bir sorun teşkil etmektedir (Başbakanlık Osmanlı Arşivi, *Dahiliye Nezareti Teşri-i Muâmelât ve Islahat Komisyonu* (BA, DH. TMİK. S.), nr. 55/46; Yaşar BAŞ, "Osmanlı Arşiv Belgelerine Göre Çapakçur", s. 24).

der *Âb-ı Murâd ma'â nukat-ı baş ve tamğa* başlığı altında mirî malı olarak bu harç adına 50.000 akçelik rüsûm ödemişlerdi.⁹

Köprü geçişinde görevli Çapakçur reayası, Yavuz Sultan Selim'in verdiği muaf-nâme hükümlerine binâen, ordunun ve ahalinin Murat Nehri'nden geçişlerine hizmet etmeleri karşılığında Avarız-ı Divaniye¹⁰ ve sair örfî vergilerden muaf tutulmuşlardı. 22 Muharrem 1020/6 Nisan 1611 tarihli hükme göre,¹¹ o tarihte ordunun bir kısım öncü birlikleri İran seferi dolayısıyla Çapakçur'a gelmiş,¹² başka bir fermândan anlaşıldığı kadarıyla burada kışı geçirmek üzere konaklamaya başlamış,¹³ bu sırada halktan avâriz, nüzul ve sair örfî vergi talep edilerek söz konusu kural ihlal edilmişti. Ahalinin şikâyeti üzerine, halkın rencide edilmemesi ve eski kurala devam edilmesi yönünde ferman çıkarılmıştı.¹⁴

⁹ Tapu ve Kadastro Kuyud-ı Kadîme Arşivi (KKA), *Çapakçur Livâsı 1550 Tarihli Mufassal Tahrir Defteri*, nr. 188, vrk. 3b.; Defterin tıpkı basımı için bkz. M. Mahfûz Söylemez, Abdullah Demir, *1550 Tarihli Tahrir Defterine Göre Çapakçur Livâsı Nüfus ve İskân*, Bingöl 2010, s. 87.

¹⁰ Avarız-ı Divaniye: Avarız Osmanlı örfî vergilerindendi. Resmi adı Avarız-ı Divaniye idi. Bu vergiler, olağanüstü hallerde halka yüklenen malî, aynî ve bedenî vergilerdi. Zamanla sürekli hale getirilmiştir. Bu vergi uygulaması, orduya iaşe sağlamak, köprü, yol, su işlerinde bedenen çalışmak, para ödemek veya hizmet etmek şeklinde olurdu (Mithat Sertoğlu, *Osmanlı Tarih Lûgati*, s. 23, 24).

¹¹ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Maliyeden Müdevver Defterler Tasnifi. (BA, MAD.), nr. 3260, s. 78.

¹² Söz konusu belgede açıkça, İran seferinden bahsedilmemiş olsa da Osmanlılar ve İran Safevi Devleti arasında 1603-1612 yılları arasında yaklaşık dokuz yıl süren şiddetli savaşlar yaşanmıştır. Bu savaşlarda Osmanlı Devleti'nin Azerbaycan ve Anadolu tarafındaki bir kısım arazileri İran Şahı Abbas tarafından işgal edilmiştir. Sefer dolayısıyla Kuyucu Murad Paşa komutasında bölgeye gelen esas birlikler 1610/1611 kışını Diyarbakir'de geçirmiştir. Bahar gelince çadırlarını şehir dışına kurarak yakında hareket edeceğini İran şahına duyurmuştur (Bkz. Mustafa Cezar, *Mufassal Osmanlı Tarihi*, c. 3, Ankara 2011, s. 1739). Çapakçur ile ilgili iki belgeye göre, ordunun bir kısım birlikleri bu sırada Çapakçur Düzlüğü'nde kışlamıştır (BA, MAD, nr. 3260, s. 78, 107).

¹³ *Çapakçur Kâdısına Hitâben Emr-i Şerîf Yazıla ki,*

Kazâ-i mezbûr ahâlisi ordu-yı hümâyûna arzihâl gönderüb kazâ-i mezbûr kışlak olub hâne terk teklîf iderler. Edâsına iktidârımız yokdur. Ref olunmak bâbında inâyet ricâ eyledikleri ecilden terk-i reâyâ zimmetde dursun, terke varan kul gelsün. Bادهu, ... ne vecihle sâdır olursa ana göre amel olunsun deyü fermân olunmağın emr-i şerîf yazılmak için müzekkere virildi. 28 Muharrem 1020 /12 Nisan 1611 (BA, MAD, nr. 3260, s. 107).

¹⁴ *Çapakçur Kâdısına Hüküm ki,*

Kazâ-i mezbûrun reâyâsı ordu-yı hümâyûna gelüb arzihâl idüb biz kadîmü'l-eyyâmdan olub asâkir-i İslâm ve halkı Murâd Suyu'ndan geçürüb hizmet idüb bu[nun] mukâbili de merhûm ve mağfûrun-leh Sultân Selîm Hân - tâbe serâhu- Hazretleri elimize muâf-nâme virüb ol zamandan berü dîvâniyeden keff-i yed, avâriz-ı dîvâniyeden ve sâyir tekâlîf-i örfîye teklîf oluna gelmemiş iken, hala bizden avâriz ve nüzûl ve sâir tekâlîf-i örfîye teklîf idüb rencide idenler çıkub, kadîmden olageldiği üzre amel olunub kimesne rencide eylememek bâbında hükmi-i şerîf ricâ eylemeğın kadîmden muâf oldukları üzre yine muâf olub ve temessükleri mücebince hükmi-i şerîf virilmek fermân olmağın hükmi-i şerîf yazılmak için emr-i cedîd müzekkeresi virildi. Tahrîren Fi 22 Muharrem 1020 /6 Nisan 1611 (BA, MAD, nr. 3260, s. 78).

Kaydedilen bilgilere göre, Osmanlı ordusu, doğu seferleri dolayısıyla geçici konaklama merkezi olarak Çapakçur Düzlüğü'nü kullanmıştır. İran tarafına yapılacak savaşlar öncesinde 1611 ve 1634 yıllarında yaz ve kış boyunca yapılan konaklamalar buna örnektir. 1611 yılında yapılan konaklama sırasında evlerin bir kısmının boşaltılması, nüzul ve avarız-ı divaniye gibi örfî vergilerin ödenmesi istenmiştir. Ancak itiraz üzerine bu taleplerden vaz geçilmiştir (BA, MAD, nr. 3260, s. 78, 107). 1634 yılında yapılan konaklama sırasında ise, konaklama yerinin yakınında, Murat Suyu üzerinde sağlam bir köprü yaptırılmıştır. Bu bilgilere göre Çapakçur (Bingöl) Düzlüğü, zaman zaman geçici askerî menzilhane olarak kullanılmıştır. (Sıdkî Paşa, *Gazavât-ı Sultân Murâd-ı Râbi*, s. 30, 31, 38, 43, 44, 47, 51). Askerî menzilhaneler ya da bu tür geçici konaklama yerleri konaklama öncesinde yapılan bir dizi hazırlıklar sonucunda belirlenmiştir (Mehmet İnbaşı, *Ukrayna'da Osmanlılar Kamaniçe Seferi ve Organizasyonu (1672)*, İstanbul 2004, s. 56). Bu mekânların belirlenmesinde, temizlik, gıda, güvenlik, ulaşım, konaklamaya uygunluk ve sair şartlar göz önünde tutulmuştur. Menzillere sevk edilecek ihtiyaç maddeleri, nüzul

2. Mukataanın İhalesi, Mali Portresi ve Harç Alınış Şekli

Osmanlılardan önce olduğu gibi Osmanlılar zamanında Murat Nehri üzerinde karşıdan karşıya geçişi sağlamak için Çapakçur ve Palu civarındaki iki köprüde “geçiş akçesi” alınmakta idi. Bu harç, bir bakıma, kayık veya gemilerin kullanım ücreti idi. Çapakçur çevresinde hayvancılık yaygın olduğu için, bahar vaktinde kışlaktan yaylağa ve sonbaharda hayvanlarıyla yaylaktan kışlağa dönen konar-göçerler, hayvanlarıyla birlikte köprüden geçmek durumunda kalırlardı. Köprüden hayvanlarını geçiren sürü sahipleri, bu sırada kışlak resmi ve yaylak resmini öder, bu vergilerin yanında, bir de köprüden geçiş ücreti öderlerdi. İsfahan Bey gibi Çapakçur sancak beyleri genel olarak bu esaslara uymakta ve geçişlerden belli bir harç almakta idi. Kanuni zamanında harçlarla ilgili hükümler yeniden belirlendi. Geçiş hizmetleri karşılığında alınan vergiler daha adil sayılabilecek şekle sokuldu. Ayrıca Çapakçur Köprüsü’nden geçerken ücret ödeyenlerin, dönüşü Palu Köprüsü’nden yapmaları halinde, ikinci defa geçiş akçesi ödememesi esası getirildi. Yaylak resminin, köprüden geçişler sırasında alınması esası da bu sırada kararlaştırılmıştı.¹⁵

Kanuni devrine ait 1540 tarihli Diyarbekir Eyaleti umumi kanunnâmesinde, Boz Ulus taifesinin Murat Nehri’nden geçişleri ile ilgili önemli bilgilere yer verilmiştir. Buna göre, Boz Ulus taifesinin¹⁶ resm-i yaylağı, Murat Nehri üzerinden geçmek istediği sırada alınmakta idi. Ulus taifesi, Hini (Hani) Nahiyesi’nden geçip Çapakçur’a vardıklarında, Murat Nehri’nin yakın kenarında bulunan bir derbende gelirlerdi. Çapakçur Sancak Beyi İsfahan Bey’in¹⁷ derbentteki adamları, yaylak resmi olarak her sürüden bir koyun, her hânedan iki yapağı ve iki peynir alırlardı. Ancak bu uygulama reaya için ağırdı. Kanuni zamanında bu haksızlık giderildi.

adı ile bilinen ve sefer mahalline yakın olan yerlerden aynî, uzak olan bölgelerden ise, nakdî olarak toplanan vergilerle karşılanmıştır. Ordunun konaklayacağı yerlerde ihtiyacı karşılayabilecek yeterlikte su bulunan yerler özellikle göz önünde bulundurulmuştur. Bu yüzden bazen ana yollar dışında kalan yerlerde konaklama yapılmıştır. Çünkü askerî menzillerin en önemli fonksiyonlarından biri askerler ve hayvanları için hayatî olan suyun bulunduğu mekânlar olmuştur. Bunun en büyük sebebi, suya çok ihtiyaç olması, konaklama mekânına taşınmasının çok zor olması idi. Askerler ve hayvanlarının içme sularının karşılanması, araç gereçlerin temizliği, umumi temizlik, abdest, yemek pişirme ve bulaşık yıkama gibi işler için şüphesiz su gerekliydi (İzzet Sak-Cemal Çetin, “XVII. ve XVIII. Yüzyıllarda Osmanlı Devleti’nde Menziller ve Fonksiyonları: Akşehir Menzilleri Örneği” *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 16, Konya 2004, s. (179-221) 198-202; Halil Sahillioğlu, “Dördüncü Muradın Bağdat Seferi Menzıl-nâmesi (Bağdat Seferi Harp Jurnalı)”, *Belgeler*, c. 13, S.17, Ankara 1988, s.(43-82) 43).

¹⁵ Bkz. BA, *TTD.*, nr. 558, s. 7-12; 1540 tarihli Kanunname için bkz. Ömer Lütfi Barkan, *Kanunlar*, c. 1, s.140-142; Ahmed Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri*, c. 3, s. 443-448.

¹⁶ Kığı Sancağı’na ait bir tahrir defterinde, *Mahsûl-ı resm-i yaylak-ı hânehâ-i müteferrika der livâ-yı Kığı, gayr-ı ez hânehâ-i Boz Ulus, fî sene 7000* şeklinde Boz Ulus avarız kayıtlarına yer verilmiştir (*Defter-i icmâl-i livâ-i Kığı*, KKA, *TTD.*, nr. 359, vrk. 2b).

¹⁷ İsfahan Bey, Süveydi Emirî Abdal Bey’in oğludur. Safevi hâkimiyeti sırasında babasından sonra onun yerine geçmiştir. Osmanlı fethinden sonra, Çapakçur Sancak Beyi olarak yerinde bırakılmıştır (Bkz. M. Mahfûz Söylemez, Abdullah Demir, *Çapakçur Livâsı Nüfus ve İskân*, s. 17-19).

Kanuni zamanındaki uygulamaya göre, Ulus taifesi Murat Nehri'ne geçiş için geldiklerinde, koyunlarını ve sair eşyasını gemiyle geçirmeyip sudan geçirirlerse, onlardan hiçbir şekilde para alınmazdı. Ancak kendi istekleriyle koyunlarını ve eşyasını gemiyle geçirirlerse, eskiden her gemi yükünden üçer para alındığı gibi, aynı şekilde her gemi yükünden üçer para alınmaya devam edildi. Ayrıca sürü sahibi her hânedan bir peynir ve bir yapağı alınması benimsendi. Bu esaslarla birlikte, Murat Nehri'nin kenarında İsfahan Bey ve başka beyler tarafından ikinci defa yaylak resmi alınması yasaklanmış oldu.

Kanunnamedeki kayıtlara göre, yaylak resmi, önceleri ulus taifesinin bütünüyle yaylaklarına vardıkları sırada, ulus emînleri tarafından, mirî adına üç yüz koyundan bir alâ koyun alınır imiş. Sonra uluslar yaylaklara dağılmasına binaen, yine ulus emînleri tarafından Çapakçur ve Palu ağzında, Murat Nehri kenarında bulunan geçitlere adamlar koymak suretiyle eksiksiz olarak yaylak resimleri toplanmaya başlanmıştı. Böylece uluslar yaylağa vardıklarında yeniden yaylak resmi toplanmıyordu. Murat Nehri üzerinde Boz Ulus taifesinin mirî için verdikleri yaylak resmi, yaylakta yayladıkları oranda alınırdı. Bölgede geçerli kılınan resmi yaylak, üç yüz koyun bir sürü kabul edilmek suretiyle bölgede yaylanan her sürüden alınan bir iyi koyun ve her haneden alınan ve 200 dirhemden oluşan bir nügi yağdan ibaretti. Üç geceden daha az kalan, yaylaklarda otlamadan ve geçen sürülerden resp-i yaylak alınmazdı. Resp-i yaylak bağlanan yerlerde oturanlardan alınmaz, hariçten gelenlerden alınırdı. İlk zamanlarda köprü geçişinden alınan harçlar, Sancak Beyi İsfahan Bey'e ait idi.¹⁸ Daha sonra bu gelirler padişah hassı olarak tahsis edilmişti. 1550 tarihli tahrir kaydında, padişah hassı olarak tespit edilen mirî gelirleri arasında *sefinehâ der âb-ı Murâd maa nukat-ı baş ve tamğa* adı ile yıllık 50.000 akçelik rüsûm alınmıştı.¹⁹ Aynı bölgeye ait ve muhtemelen aynı yıla ait tahrir icmalinde de söz konusu rakam tekrarlanmış ve bu gelir yine pâdişâh hasları arasında gösterilmiştir.²⁰

3. XVIII. Yüzyıldan XIX. Yüzyıl Başlarına Mukataanın Tasarrufu

Çapakçur Köprüsü ilgili mevcut bilgiler, XVIII. yüzyıldan itibaren mukataasının tasarrufu konusuna odaklanmıştır. Aynı kayıtlarda mukataanın gelir giderleriyle ilgili ayrıntılı ayrıntılara rastlanmamıştır. Mevcut bazı bilgilere göre, köprü geçiş mukataası zaman

¹⁸ BA, *TTD.*, nr. 200, s. 915-917; Ömer Lütfi Barkan, *Kanunlar*, c. 1, s. 134, 140, 141; Ahmed Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri*, c. 3, s. 448, 459, 461, 462.

¹⁹ KKA, *Çapakçur Livâsı 1550 Tarihli Mufassal Tahrir Defteri*, nr. 188, vrk. 3b.; M. Mahfûz Söylemez, Abdullah Demir, *Çapakçur Livâsı Nüfus ve İskân*, s. 87.

²⁰ KKA, *Çapakçur Livâsı İcmâl Defteri*, nr. 309, vrk. 2b; Defterin yayınlanmış hali, için bkz. M. Mahfûz Söylemez, Abdullah Demir, *Çapakçur Livâsı Nüfus ve İskân*, s. 272-284; Uygulama, daha sonra XVII. yüzyılda Evliya Çelebi'nin de dikkatini çekmiştir (Bkz. Evliya Çelebi, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, İstanbul 1314, c. 3, s. 226).

içerisinde değişikliğe uğramış, “*Mukataa-i Ubûr-ı Cisr-i Çapakçur* adı ile *ber vech-i malikâne mukataa* veya *yurtluk ocaklık sancaklık mukataa* olarak sancak beylerinin hassı olarak ihale edilmeye başlanmıştır. XVIII. yüzyıldan XIX. yüzyılın ilk çeyreğine, mukataanın yıllık miri geliri aşağı yukarı 1900 akçe civarında gerçekleşmiştir. Aşağıda izah edileceği üzere, 28 Nisan 1786-8 Kasım 1793 tarihleri arasında yaklaşık sekiz yıl boyunca malikâne mukataanın mutasarrıfı Ahmed Bey ile Diyarbekir Voyvodası İbrahim arasında mukataanın tasarrufu noktasında mücadeleler yaşanmıştır. Bu mücadelenin galibi sonunda İbrahim Bey olmuştur.

Yine söz konusu tespitlere göre, XVIII. yüzyıl başlarında Çapakçur Köprüsü geçiş mukataasının idaresi, Kubad ve İbrahim’in idaresine verilmiştir. Bu kişilerden sonra, 1123/1711-1712’den itibaren mirî malı olarak yıllık 1500 guruş ödemeleri karşılığında ve Millizade Mustafa Bey’in kefaletiyle Diyarbekir’de meskûn Osman, Seyyid Ahmed ve Seyyid Mehmed’in uhdesine bırakılmıştır. Bu kişiler, mirî adına yıllık 2000 guruş ödemeyi taahhüt etmişlerdir. Buna göre, yıllık tahsilatın 500 guruşunu, mukataanın gelir fazlası olarak miriye teslim etmeleri gerekmiştir. Ancak mültezimler, mirî malının tesliminde zorluklar çıkarmışlardır. Bu sebeple 8 Ağustos 1714 tarihinde, zimmetlerinin tahsili için Diyarbekir valisi ve kadısına emir verilmiştir. Aynı tarihte, mukataanın kaydı ellerinden alınıp Sipahiler Ağası Osman Ağa’nın Damadı Ömer’e malikâne olarak tahsis edilmiştir.²¹

28 Nisan 1786 tarihinden itibaren Diyarbekir Eyaleti’ne tabi Çapakçur Köprüsü geçiş mukataası, *ber vech-i malikâne* Ahmed Bey’e ihale edilmiştir. Yani köprünün vergi gelirlerinin tahsili ve mirî hakkının teslimi, malikâne olarak bu zata ayrılmıştır. Ancak mukataa gelirlerine Diyarbekir voyvodası ve sair mütegalibe tarafından müdahaleler vuku bulmuştur. Bu yüzden mukataanın yarı hissesine sahip Ahmed Bey tarafından Ramazan 1201/Haziran-Temmuz 1787 tarihinde Diyarbekir valisine hitaben söz konusu müdahalenin önlenmesi için emr-i âli yazılması talep edilmiştir. Başvuru üzerine, maliye kayıtlarında mukataanın kaydı ve şurutu incelenmiştir. Maliye kayıtlarına göre, Diyarbekir Voyvodalığı’na tabi Çapakçur Köprüsü geçiş mukataası, yıllık 1850 guruş karşılığında 28 Cemaziyelahir 1200/28 Nisan 1786 tarihinde malikâne olarak 500 guruşluk muaccele ile yarı hissesi Ahmed Bey’e tahsis edilmiştir. Muaccesini de Diyarbekir Voyvodalığı’na verilmesi emredilmiştir. Bu tarihte köprü geçiş mukataasının yıllık tutarı toplam 1850 guruş, muaccele denilen peşin ödenecek tutar 500 guruş olarak belirlenmiş ve Ahmed Bey’in iltizamına verilmiştir. Bununla beraber, kısa süre sonra mukataanın ihale şartları bir daha değiştirilmiştir.

²¹ BA, MAD., nr. 10156, s. 199.

Zira Ahmed Bey, mukataanın yarı hissesine sahip olması dolayısıyla ilk ihale sırasında 250 guruşu muaccele olmak üzere, 925 guruş mirî hakkı ile ihaleyi almıştır. Daha sonra 20 Ramazan 1201/6 Temmuz 1787 tarihinde mukataa, *sekiz yüz elli guruş muaccele ve dokuz yüz elli guruş mâl-ı mirî ile nisf hissesine bâ berât-ı âlişân* yine Ahmed Bey'e ihale edilmiştir. Ödeyeceği tutarın nerede ise tamamı olan 850 guruşunu peşinen ödemesi kararlaştırılmıştır. Böylece hissesine düşen toplam mirî hakkı da öncekinden 25 guruş farkla 950 guruşa yükseltilmiştir. Ahmed Bey'e müdahalenin önlenmesi için ayrıca mahalline emir verilmiştir. 25 Ramazan 1201/11 Temmuz 1787 tarihinde de Başmuhasebe Kalemi tarafından ve Sadrazamlığa hitaben, müdahalenin önlenmesi, mahsulün toplanması ve rüsûmun Diyarbekir Voyvodası'na teslimi konusunda yazılacak emr-i alinin müsveddesi arz edilmiştir.²² Ancak Ahmed Bey'e ait mukataa hissesine müdahaleler durmamış, kendisinin yeniden talebi üzerine haksızlığa engel olunması için Diyarbekir Kadısı ve Diyarbekir Voyvodası Kapıcıbaşı İbrahim Bey'e gurre-i Şevvâl 1205/ 3 Haziran 1791 tarihinde bir daha hüküm yazılmıştır.²³

5 Şevvâl 1206/27 Mayıs 1792 tarihli hükümden anlaşıldığına göre, mukataa hakkındaki anlaşmazlık sürerken, belki de karşılıklı taleplerin getirdiği bir sonuç olarak mukataanın tutarı bir daha arttırılmıştır. Buna göre, *ubûr-ı cisir mukâtaasının senevî iki bin elli guruş malı olup gelen mâlın her sene Diyârbekir voyvodasına virmek üzere mukâtaa-i mezbûranın nisf hissesi dokuz yüz elli guruş muaccele ile mir-i mûmâ-ileyhin ber vech-i malikâne uhdesine verilmiştir.*²⁴ 18 Şevvâl 1206/ 9 Haziran 1792 tarihinde Diyarbekir voyvodası ve kadısına aynı mealde gönderilen hüküm tekrarlanmış, bu gelir kaleminin yarı hissesini tasarrufunda bulunduran zata müdahalenin önlenmesi için kendisine müzekkere verildiği ve *Diyârbekir Voyvodası aklâmından berât-ı âlişânımla nisf hissesi iştirâken ber vech-i mâlikâne uhdesinde olan ubûr-ı cisir-i Çabâkçûr ve sancâk mukâtaasının iktizâ iden mâl-ı mirisini beher sene Diyârbekir voyvodalarına edâda kusûrı olmadığından hisse-i mezkûraya vechen min el-vücûh âherin müdâhalesi icâb itmez iken, ashâb-ı ağrâzdan bazı kimesneler kendüye ğaraz kasdıyla hisse-i mezbûrayı üzerinden ref dâiyyesinde olduklarını ... o makûlelerin müdâhaleleri men ve def itdirilmek üzere kaydı mücebince bu defa dahi müceddeden emr-i şerîfim sudûrını ... Diyârbekir voyvodalarına virmek üzere mukâtaa-i mezbûranın nisf hissesi bin dokuz yüz guruş mal ve dokuz yüz elli guruş muaccele ile mir-i mûmâ-ileyhin ber vech-i malikâne uhdesinde olduğu bir daha tebliğ edilmiştir.*²⁵

²² Başbakanlık Osmanlı Arşivi, *Cevdet Maliye Tasnifi* (BA, C. ML), nr. 683/28041.

²³ BA, MAD., nr. 9554, s. 435, hüküm (hk). 2.

²⁴ BA, MAD., nr. 9564, s. 435, hk. 1.

²⁵ BA, MAD., nr. 9564, s. 435, hk. 3.

Mukataa üzerindeki anlaşmazlık, mükerrer izahlara ve ehl-i örfe gönderilen hükümlere rağmen sonuçlanmamış, zaman geçtikçe tartışma büyümüştür. Ayrıca Diyarbekir Voyvodası İbrahim'in ayrıntılı ve ikna edici arzihâli ile durum Ahmed Bey'in aleyhine dönmüştür. İbrahim Bey'in şikâyeti ve talebi üzerine, 19 Ağustos 1792 tarihinde Diyârbekir kadısına gönderilen hükümde, mesele ayrıntılı olarak izah edilmiş; Ahmed Bey'in mirî malını ödemekte güçlük çıkardığı, reâyâ fukarasını rencîde ettiği, aslında bu mukâtaa İbrahim Bey'e verilmiş iken; Ahmed Bey'in kendi üzerine geçirmiş olduğu, 1204/1789 senesinden beri biriken dört beş senelik mirî malının tahsili ve sancak mahsulünden olan Çapakçur Köprüsü geçiş mukataasının İbrahim Bey'e verildiği bildirilmiştir. Ancak mukataayı almak için bu kadar çabalayan Diyarbekir Voyvodası İbrahim Bey, meselenin lehine sonuçlanmasını takiben, her nedense mukataayı almaktan imtina etmiştir. Nihayet verilen taahhütler ve borcun tahsili üzerine, mukataa yeniden Ahmed Bey'e ihale edilmiştir.²⁶ Mukataa üzerindeki tartışma yine son bulmamış olacak ki, 19 Şevvâl 1207/30 Mayıs 1793'de Ahmed Bey'in toplam 1450 guruş muaccele ile *ber vech-i malikâne* elinde bulundurduğu mukataaya müdahale edilmemesi yönünde Diyarbekir kadısına hüküm gönderilmiş ve mukataanın muacceleli böylece bir daha arttırılmıştır.²⁷

3 Rebiülahîr 1208 /8 Kasım 1793 tarihli hükümlerle durum bir daha gözden geçirilmiş ve İbrahim Bey'in lehine karar verilmiştir. Buna göre, bu mukataanın 1205/1790 senesinde aslında İbrahim Bey'e verildiği, ancak defterlere işlenmeyerek kaydı düşülmediği için Ahmed Bey tarafından tasarruf edildiği, dolayısıyla mukataanın İbrahim Bey'e ait olduğu, ahaliye ve Diyarbekir kadısına tebliğ edilmiştir. Bu gelişmeyle mukataanın ihalesi kesin olarak İbrahim Bey üzerinde kalmıştır.²⁸ Bu tarihten sonra mukataa, ölünceye kadar İbrahim Bey'in tasarrufunda olmuştur. Söz konusu tarihten 22 yıl üç ay sonra hazırlanan 19 Rebiülevvel 1231/18 Şubat 1816 tarihli hükme göre, *ber vech-i malikâne* senevî 1900 guruş mirî malı ile Çapakçur Köprüsü geçiş mukataasının yarı hissesine sahip Şeyh-zâde Seyyid İbrahim vefat etmiştir. Onun ölümü üzerine, malikâne mukataa hissesi uzun süreliğine, kırk bin guruş muaccele ile oğlu Silâhşorân-ı Hassa'dan Osman Bey'e verilmiştir. Ancak ilgili kayıta, bu kadar yüksek muaccele tutarının çerçevesi, mahiyeti veya ayrıntıları hakkında bilgi verilmemiştir. Ancak mukataanın, mirî gelirinin bu sırada 3800 akçe olduğu ve yukarıda gösterildiği üzere, 1793 yılında en yüksek yıllık toplam muaccele tutarının 1450 akçe olduğu göz önünde tutulur ise bunu yorumlamak mümkündür. Buna göre, malikâne mukataa geliri

²⁶ BA, MAD., nr. 9564, s. 438, hk. 1.

²⁷ BA, MAD., nr. 9564, s. 441, hk. 3.

²⁸ BA, MAD., nr. 9564, s. 445, hk. 1.

ihale edilir iken, zamanın şartları ve para ihtiyacı düşünülerek tutarı yeniden belirlenmiş, en az on yılı aşkın olmak üzere uzun süreliğine iltizama verilmiş, tutarın önemli veya tamamına yakın bir kısmı, kırk bin guruş muaccele olarak yani peşinen alınmış olabilir. Ne yazık ki köprünün erken dönemleri, XIX. yüzyıldaki durumu ve daha ayrıntılı mukataa kayıtlarına ulaşamamıştır. Bu sebeple mukataa hakkında ayrıntılı tespitlerde bulunulamamıştır. Muhtemelen köprü ile ilgili uygulama Tanzimat devrine kadar devam etmiştir. Tanzimat'la beraber, mukataa ve iltizam sistemi kaldırılmıştır.²⁹

Tablo 1: XVIII yüzyıldan itibaren, Çapakçur Köprüsü'nün yıllık geliri ve mutasarrıflarına dair bazı tespitler

Tarih	Malikâne mukataa mutasarrıfı	Yıllık toplam gelir (akçe)	Nısf hissesi	Nısf hisse muacceleleri,
1711 yılı öncesi	Kubad, İbrahim	1500	750	
1712	Osman, Seyyid Mehmed, Seyyid Ahmed	2000		
1714	Ömer			
28 Nisan 1786	Ahmed	1850	925	250
6 Temmuz 1787	Ahmed	1900	950	850
27 Mayıs 1792	Ahmed	2050	1025	950
9 Haziran 1792	Ahmed	3800	1900	950
30 Mayıs 1793	Ahmed	3800	1900	1450
8 Kasım 1793	İbrahim			
18 Şubat 1816 öncesi	Şeyh-zâde Seyyid İbrahim	3800	1900	
18 Şubat 1816 sonrası	İbrahim'in oğlu Silahşorân-ı hassadan Osman	3800	1900	

III. SONUÇ

Çapakçur yakınında, Murat Nehri üzerinde kurulan, bu konumuna binaen “Çapakçur Köprüsü” adı ile tanınan eser, tarih boyunca ticarî ve askerî bakımdan bölgenin önemli geçit noktalarından biri olmuştur. Ortaçağ ve yeniçağda özellikle Akkoyunlular ve Osmanlılar zamanında Diyarbekir-Çapakçur-Erzurum yönündeki ticarî ve askerî geçişler, burası aracılığıyla gerçekleşmiştir. Çapakçur Köprüsü, Çapakçur düzlüğü ve Murat Nehri üçlüsü askeri konaklama için stratejik önem arz etmiştir. Köprünün geçiş hizmetleri, Çapakçur

²⁹ BA, MAD., nr. 9630, s. 225, hk. 4.

reayası tarafından yürütülmüştür. Buna karşılık kendilerinden örfi vergiler alınmamıştır. Bölgede hayvancılık yaygın olduğu için ticarî hayat ve hayvancılık açısından da köprü önemli hizmet görmüştür. Kuzeyden güneye veya aksi yöndeki geçişlerde Çapakçur Köprüsü kullanılmıştır. Köprü geçişlerinden “geçiş akçesi” denilen bir ücret alınmıştır. Bu para bir bakıma geçiş için kullanılan kayıklar veya sandalların ücreti gibi değerlendirilmiştir. Alınan bu ücret mirî geliri olarak kaydedilmiştir. Bu açıdan köprü hem bölge halkı için hem de mirî için ekonomik bir değer ifade etmiştir. Bu değer, önce Çapakçur Sancak Beyi İsfahan Bey’e tahsis edilmiştir. Daha sonra padişah hassı olarak ayrılmıştır. Tahminen XVII. yüzyılda ayrı mukataa olarak itibar edilmiştir. Önce sancak beylerine *ber vech-i malikâne* tahsis edilmiştir. Daha sonra yine *ber vech-i malikâne* mukataa olarak mültezimlere ihale edilmiştir. Mukataanın mirî hissesi Diyarbekir voyvodasına teslim edilmiştir. Muhtemelen paranın değer yitirmesi dolayısıyla mukataanın ihale değeri zamanla arttırılmıştır. Bununla beraber, belki farklı geçiş noktalarının artması ve hayvan sahiplerinin yaylaya gidişleri için daha az kullanmaları dolayısıyla köprü eski önemini kaybetmiştir. XVIII. yüzyılın sonlarında mukataanın mültezimi ile Diyarbekir voyvodası arasında mukataa gelirlerinin iltizamı konusunda uzun süren anlaşmazlık baş göstermiştir. XIX. yüzyılın ilk çeyreğine ait bir kaydın dışında, bu yüzyılda köprü mukataasının durumu ile ilgili kayıtlara rastlanmamıştır. Mukataa, muhtemelen Tanzimat dönemine kadar devam etmiştir.

KAYNAKÇA

I. Arşiv Kaynakları

1. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BA)

BA. C. ML., nr. 683/28041.

BA. DH. TMIK. S., nr. 55/46.

BA. DH.UMVM., nr. 21/40, 26/40.

BA. İ. DUİT., nr. 129/75.

BA. MAD., nr. 3260, s. 78, 107; 9554, s. 435, hk. 2; 9564, s. 435 hk. 1-3; 9564, s. 438 hk. 1; 9564, s. 441 hk. 3; 9564, s. 445 hk. 1; 9630, s. 225, hk. 4; 10156, s. 199.

BA. TTD., nr. 200, 558.

BA. Y. PRK. A., nr. 4/88.

2. Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Kuyud-ı Kadîme Arşivi (KKA)

Çapakçur Livâsı 1550 Tarihli Mufassal Tahrir Defteri, nr. 188.

Defter-i icmâl-i livâ-ı Kîği, (TTD), nr. 359.

II. Temel Kaynaklar ve Araştırmalar

AKGÜNDÜZ, Ahmed, *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri*, c. 3, İstanbul 1992.

AYDIN, Dündar, *Erzurum Beylerbeyliği ve Teşkilatı Kuruluş ve Genişleme Devri (1535-1566)*, Ankara 1998.

- BARKAN, Ömer Lütfi, *XV. Ve XVI. Asırlarda Osmanlı İmparatorluğunda Ziraî Ekonominin Hukukî ve Malî Esasları, Kanunlar*, c. 1, İstanbul 1943.
- BAŞ, Yaşar, “Osmanlı Arşiv Belgelerine Göre Çapakçur (Bingöl) Çevresinde İmar Faaliyetleri (1866-1916)”, *Arşiv Vesikalarına Göre Bingöl Kolokyumu*, Ankara 2011, s. 17-26.
- CEZAR, Mustafa, *Mufassal Osmanlı Tarihi*, c. 3, Ankara 2011.
- Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, c. 3, İstanbul 1314.
- Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnâmesi*, Hazırlayanlar. Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı, 4. Kitap, İstanbul Mayıs 2010.
- İNBAŞI, Mehmet, *Ukrayna'da Osmanlılar Kamaniçe Seferi ve Organizasyonu (1672)*, İstanbul 2004.
- SAHİLLİOĞLU, Halil, “Dördüncü Muradın Bağdat Seferi Menzîlnâmesi (Bağdat Seferi Harp Jurnalı), *Belgeler*, c. 13, S. 17, Ankara 1988, s. 43-82.
- SAK, İzzet,-Cemal Çetin, “XVII. ve XVIII. Yüzyıllarda Osmanlı Devleti'nde Menziller ve Fonksiyonları: Akşehir Menzilleri Örneği” *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 16, Konya 2004, s. 179-221.
- SERTOĞLU, Mithat, *Osmanlı Tarih Lûgati*, İstanbul 1986.
- SİDKÎ PAŞA, *Gazavât-ı Sultân Murâd-ı Râbi (IV. Murâdın Revan Seferi)*, Hazırlayan. Mehmet Arslan, İstanbul 2006.
- SÖYLEMEZ, M. Mahfûz, Abdullah Demir, *1550 Tarihli Tahrir Defterine Göre Çapakçur Livâsı Nüfus ve İskân*, Bingöl 2010, s. 17-19.
- TİRYAKİ, Sırrı, “Tarih Öncesi Dönemlerden Urartulara Bingöl”, *Arşiv Vesikalarına Göre Bingöl Kolokyumu*, Ankara 2011, s. 239-252.